

ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕТОДИЧНИХ СИСТЕМ НАВЧАННЯ

І.М. БУЦИК, кандидат педагогічних наук, доцент Національного університету біоресурсів і природокористування України

***Анотація.** У статті розглядаються питання визначення характерних ознак методичних систем навчання, визначено їх загальний склад, описані загальні характерні та специфічні особливості методичних систем навчання.*

***Ключові слова:** система, методична система навчання, компоненти, елементи, підсистема, структура*

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли вища професійна школа обрала шлях до євроінтеграції, надзвичайно вагомою стає проблема якості підготовки фахівців. З огляду на це актуальною є підготовка висококваліфікованих фахівців, готових до роботи в умовах виробництва, що постійно розвивається. Як наслідок невідкладним завданням вищої школи є формування у студентів умінь до проведення різнотипних досліджень, самоосвіти і саморозвитку, що вимагає застосування нових підходів до організації навчання майбутніх фахівців.

Сучасні інтеграційні процеси в освіті спрямовані на індивідуалізацію у навчанні залежно від цілей та умов навчання, що спричинено запитамі роботодавців і держави, наближенням змісту навчання до світових стандартів, потенційними можливостями та потребами студентів. Тому означене характеризується введенням циклів вибіркових дисциплін, розробкою та застосуванням індивідуальних навчальних планів та програм, а, відповідно, і застосування різноманітних підходів до організації навчальних процесів, що відбуваються на основі функціонування певних методичних систем навчання.

Сьогоднішній стрімкий розвиток економіки, технологій та суспільних відносин став в основі розширення педагогічних систем, методик навчання, що реалізуються на основі цілеспрямованої взаємодії змісту, методів, форм та засобів навчання і виховання. Тому, ефективність освітніх процесів, насамперед, залежить від правильної взаємодії всіх педагогічних складових. З огляду на зазначене, в сучасній підготовці фахівців актуальними стають питання вивчення проблеми ефективного функціонування методичних систем навчання.

Аналіз останніх джерел і публікацій. На сьогодні в науковій теорії поширені різні думки стосовно функціонування різноманітних систем в сучасній освіті, зокрема: роботи А. Авер'янова, І. Блаубергата, Є. Голубкова, І. Дудника, В. Могилевського, В. Садовського, М. Сетрова, А. Уємова, Ю. Черняка, Е. Юдіна присвячені обґрунтуванню загальної теорії систем; у роботах В. Беспалька, В. Євдокімова, О. Пехоти, І. Прокопенка, О. Янкович охарактеризовані складові педагогічних технологій та можливості їх функціонування; у роботах В. Васюк, С. Виговської, А. Каленського В. Кручек, Л. Маценко, Р. Сопівника, В. Теслюк висвітлюються окремі методичні аспекти організації процесів навчання та виховання у ВНЗ; у працях С. Акімова, М. Корольова, А. Новікова, О. Пономарьова, Н. Сильченкової, Т. Фещенко

описуються методичні системи в організації навчання певним навчальним дисциплінам. Проте у зазначених працях здебільшого піднімаються питання змістового наповнення методичної системи навчання (структурні складові), і майже не приділяється уваги розв'язання проблеми функціонування методичних систем навчання.

Таким чином, на даному етапі нашого дослідження **завданнями даної роботи** стало визначення характерних ознак методичних систем навчання як складових загальної педагогічної системи підготовки фахівців, що, у свою чергу, стануть основою для подальшої побудови ефективної методичної системи навчання для організації навчального процесу у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Побудова моделі методичної системи навчання є складним і відповідальним процесом, оскільки від нього залежать можливості самої системи. У наукових дослідженнях вказується, що моделлю називається представлення об'єкта, системи чи поняття в деякій абстрактній формі, що є зручною для наукового дослідження [6]. Модель (від лат. *modulus* – міра, зразок, норма) – це об'єкт заміник, створений з метою відтворення за певних умов суттєвих властивостей об'єкта-оригіналу [3]. Тому, оскільки перспективним завданням нашого дослідження є створення моделі методичної системи навчання, то на даному етапі першочерговим завданням є визначення її характерних ознак та особливостей.

У перекладі з грецької «система» означає ціле, складене з частин, об'єднання [2]. На даний час вважається, що поняття «система» відрізняється від поняття «комплекс». Комплекс означає в перекладі з латини – «зв'язок», «сполучення» [2]. У світі все взаємозалежне, але одного лише взаємозв'язку для розуміння системності недостатньо, необхідно підкреслити специфіку взаємодії елементів сукупності. Вважають, що комплексність є лише частиною системності [2].

Термін «методична система» першочергово об'єднано сутністю слів – «метод» і «система». Метод у перекладі з грецької мови означає шлях, прийом, або система прийомів для досягнення будь-якої мети, для виконання певної операції. Система з грецької мови – це сполучення, множина взаємопов'язаних елементів, що взаємодіє з середовищем, як єдине ціле і відокремлена від нього [8]. З огляду на вищезазначене під методичною системою навчання слід було б розуміти систему методів навчання, або систему методик навчання.

Останніми роками у педагогічній термінології використовується поняття «педагогічна система». Під нею розуміють множину взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, за допомогою яких досягаються цілі навчання й виховання підростаючого покоління [1]. Однією з підсистем педагогічної системи є методична система навчання. На основі аналізу наукових праць під методичною системою навчання розуміємо упорядковану сукупність взаємопов'язаних елементів навчального процесу (підсистем), які функціонально спрямовані на формування знань, умінь, навичок та якостей особистості.

Поняття «методична система навчання», згідно А. Пишкало, являє собою сукупність п'яти ієрархічно підлеглих компонентів: цілей навчання, його змісту, методів, засобів, організаційних форм навчання [5]. Отже, методична система не об'єднує у собі лише систему методів навчання, як це було обґрунтовано нами вище. У її структурі провідними компонентами є методи навчання, які функціонують у поєднанні із метою, змістом, засобами і формами навчання. Крім того, вважаємо, що до поданого вище переліку структурних ком-

понентів методичної системи навчання доцільно додати підсистему контролю результатів навчання (методи, засоби, форми контролю), оскільки вона є необхідним і визначальним елементом процесу навчання, на основі чого визначаються результати навчання, а далі підбираються методи, зміст, засоби та форми навчання.

На основі проведених досліджень М. Дудник виокремлює такі істотні характеристики (ознаками) системи [2]: цілісність складу, інтегративні властивості, структура, характер взаємодії з середовищем. Згідно з поглядами науковця характер та спосіб взаємодії елементів зумовлює внутрішню організацію системи. Кожна конкретна система має свою специфічну організацію, яка ускладнюється відповідно до ускладнення та підвищення рівня диференційованості системи. М. Дудник розрізняє поняття «структура» і «організація» системи. Під поняттям «структура» науковець розуміє склад, зв'язки, взаємодію елементів, а під поняттям «організація» – певний порядок, процес і результат впорядкування взаємодії елементів відповідно до інтересів системи [2].

Отже, на основі аналізу наукових досліджень (І. Дудник, І. Стеценко, А.Пишкало, Ю.Черняк) доходимо до висновку, що система – це цілісна сукупність взаємозв'язаних частин, тому основними характерними ознаками методичної системи навчання є склад системи і функціональні зв'язки між елементами (компонентами), що складають дану систему. Тому *першою загальною характерною особливістю* системи взагалі, а отже, і методичної системи навчання, є її склад (змістове наповнення), тобто кількісні показники компонентів, частин, елементів.

Проведений аналіз наукових праць дозволив встановити, що склад методичної системи навчання включає в себе:

- підсистема мети навчання та виховання в процесі навчання;
- підсистема змісту навчання і освіти;
- підсистема методів, форм, засобів навчання;
- підсистема контролю результатів навчання.

Слід наголосити, що сам по собі склад системи не відображає істотних ознак даної системи, оскільки він не вказує на певні відношення і зв'язки компонентів системи. Змістовною основою існування будь-якої системи є зв'язки між об'єктами системи (підсистемами). Тому *другою загальною характерною особливістю* методичної системи є її структура, яка визначається певними залежностями, властивостями, якісними параметрами. Вчені доводять залежність способів взаємодії і характеру зв'язків у системі від складу системи, властивостей та функцій її елементів [2]. Отже, методична система навчання, як будь-яка система, об'єднується своєю характерною структурою.

Поняття структури (лат. *structura* – будова, розташування, порядок) системи відображає дві суттєві її характеристики [2]:

- а) склад (з яких елементів вона складається);
- б) спосіб їх взаємодії.

Структура методичної системи навчання визначається певними залежностями, властивостями і якісними характеристиками. У дослідженнях складу системи І. Дудник виокремлює якісно відмінні частини: елементи, компоненти, підсистеми [2, С. 18]. Згідно із поглядами науковця «елемент – це першооснова системи, вихідна, неподільна в умовах даної системи її частина, з якої складаються інші частини системи» [2, С. 18]. Під компонентом системи І. Дудник розуміє «частину системи, що виділяється за певними ознаками (спільністю властивостей елементів або їх формою), це взаємодіючі структури,

що підкоряються тим же законам, що і вся система» [2, С. 18]. Також, за поглядом науковця «підсистема – це цілісне утворення у складі певної системи» [2, С. 18].

Отже, слід вважати, що система є певним органічним об'єднанням і складається із підсистем, які, у свою чергу, утворюються із компонентів, і, відповідно, компоненти системи складаються із певних елементів. І. Дудник доводить, що зв'язки між елементами системи є виявом внутрішньої функціональної сутності складових частин та відображують зміст і цільову спрямованість розвитку системи у цілому [2]. Внаслідок цього зміна одного з компонентів викликає певні зміни всіх інших частин системи, а іноді – і системи в цілому. Наявність такої тісної взаємодії, органічного взаємозв'язку компонентів є причиною того, що в різноманітних процесах, у взаємодії з середовищем система виступає як єдине, цілісне утворення [2]. Отже, слід вважати, що методична система навчання як єдине цілісне утворення не завжди має сталу статичну структуру і може змінюватися залежно від певних обставин.

Попередньо подані нами ознаки методичної системи навчання не відображають її основних характерних особливостей, що вимагає здійснення подальших досліджень у даному напрямі.

Вивчаючи питання проектування методичних систем Н. Морзе виділяє такі їх особливості [4]:

1) цілісність – залежність кожного елемента системи від його місця і функцій в системі;

2) структурність – функціонування системи зумовлене не стільки особливостями її окремих елементів, скільки властивостями її структури;

3) взаємозалежність системи і середовища – система формується і проявляє свої властивості в процесі взаємовпливів із середовищем;

4) ієрархічність – кожний елемент системи в свою чергу може розглядатися як система, а система, що досліджується в цьому випадку, сама є елементом більш широкої системи;

5) множинність описів – внаслідок принципової складності кожної системи її адекватне пізнання вимагає побудови множини різних моделей, кожна з яких описує лише певний аспект системи.

Слід зауважити, що система активним об'єднанням. Вона може впливати на свої компоненти, причому змінюючись та перетворюючись відповідно до власної сутності. І. Дудник вважає, що у результаті такого впливу первинні (вихідні) компоненти системи зазнають помітних змін: одні з них втрачають певні властивості, якими вони володіли до входження в систему, та набувають нових властивостей; інші посилюють свої властивості в умовах внутрішнього середовища системи (внутрішньо системного середовища) і, таким чином, суттєво впливають на зовнішні функції системи в цілому; кількісних і якісних змін зазнають ті властивості компонентів, яких вони не втрачають [2].

Отже, як результат аналізу наукових праць (І. Дудник, Н. Морзе, А. Пишкало, Ю. Черняк), ми приходимо до висновку, що структура методичної системи навчання, як і будь-якої системи, характеризується певним станом і може змінюватися залежно від умов. Зміни у системі навчання можуть відбуватися у поведінці, рівновазі, стійкості, розвитку та адаптації. У сучасних наукових дослідженнях з проблеми теорії систем (І. Дудник, Ю. Сурмін, Ю. Черняк, Г. Юн) виокремлюють головні характерні ознаки системи – це наявність взаємопов'язаних елементів або підсистем, які можуть змінювати властивості та структуру залежно від стану у певний момент часу [2, 7, 9]. На осно-

ві аналізу наукових досліджень було встановлено, що методична система навчання як певне динамічне явище характеризується:

- *структурністю системи* (склад підсистем, їх елементів, взаємозв'язок компонентів системи: підсистема мети навчання та виховання в процесі навчання; підсистема змісту навчання і освіти; підсистема методів, форм, засобів навчання; підсистема контролю результатів навчання);

- *станом системи*, що передбачає сталу структуру та незмінний взаємозв'язок елементів методичної системи навчання за різних обставин. (Відбувається на основі чіткої взаємозалежності мети, змісту, методів і засобів навчання, що характеризує її певний стан. Система за певних обставин може переходити від одного стану до іншого, що може відбутися на основі зміни мети навчання. При цьому у системі зберігається структурна взаємозалежність, що створює відповідну зміну змісту, методів і засобів навчання. Означене і характеризує сталий взаємозв'язок усіх компонентів, а, отже, і відповідний стан системи);

- *поведінкою системи* передбачає можливість методичної системи навчання переходити з одного стану до іншого за певних обставин. (Інтеграційні процеси у навчанні є основою для зміни поведінки системи. Система за певних обставин може переходити від одного стану до іншого. Зміна поведінки відбутися на основі зміни мети навчання, змісту, методів і засобів навчання, індивідуальних особливостей студента, сучасних вимог до підготовки фахівця тощо);

- *стійкістю системи* (здатність методичної системи навчання як задовго не змінювати поведінку, стан, структуру та властивості під час зміни умов);

- *розвитком системи* (кількісні та якісні зміни у системі в часі);

- *адаптацією системи* (приспосовування до зовнішніх умов, унаслідок чого підвищується ефективність її функціонування, що супроводжується змінами структури та характеристик методичної системи навчання).

Також, на основі проведеного аналізу та синтезу результатів наукових досліджень (І. Дудник, Ю. Сурмін, Ю. Черняк, Г. Юн) нами було виокремлено такі типи взаємодії в методичній системі навчання:

- 1) *взаємодоповнення* елементів системи (підсистем, компонентів та елементів) – спільне існування і неможливість існування одного без одного;

- 2) *рівновага* елементів системи (підсистем, компонентів та елементів) – здатність залишатися в гармонійній єдності, не змінювати свої якості, під час зміни поведінки системи.

Висновки з проведеного дослідження. На даному етапі нашого дослідження першочерговим завданням стало визначення характерних ознак методичних систем навчання як складових загальної педагогічної системи підготовки фахівців, що, у свою чергу, має стати основою для подальшої побудови ефективної методичної системи для організації навчального процесу у ВНЗ. На основі аналізу наукових праць та власних теоретичних досліджень було встановлено дві загальні характерні особливості методичних систем навчання – це склад і структура системи, цілісне і органічне поєднання яких характеризується: структурністю, станом, поведінкою, стійкістю, розвитком, адаптацією, взаємодоповненням (елементи, компоненти, підсистеми) і рівновагою системи. Таким чином, для ефективної побудови методичної системи навчання для організації навчального процесу у ВНЗ педагогічна громадськість має враховувати вище викладені характерні ознаки.

Перспективи подальших досліджень. Спираючись на отримані ре-

зультати досліджень, вважаємо пріоритетним напрямом подальшої роботи – обґрунтування організаційних шляхів оптимального функціонування елементів, компонентів та підсистем методичної системи навчання на основі властивих їй характерних ознак.

Література

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 190 с.
2. Дудник І. М. Вступ до загальної теорії систем [Електронний ресурс]/ І. М. Дудник. – Режим доступу: <http://infp.pp.ua/wp-content/uploads/2010/09/wdzts919.pdf>
3. Комп'ютерне моделювання систем та процесів. Методи обчислень. Частина 1: навчальний посібник / Р. Н. Кветний, І. В. Богач, О. Р. Бойко, О. Ю. Софіна, О. М. Шушура; за заг. ред. Р. Н. Кветного. – Вінниця: ВНТУ, 2012. – 193 с.
4. Морзе Н.В. Методика навчання інформатики: Посібник для студентів пед. університетів / Н. В. Морзе. – К.: Курс, 2002. – 895 с.
5. Пышкало А. М. Методическая система обучения геометрии в начальной школе: авторский доклад по монографии «Методика обучения элементам геометрии в начальных классах», представленной на соискание... д-ра пед. наук / А. М. Пышкало. – М.: Академия пед. наук СССР, 1975. – 60 с.
6. Стеценко І. В. Моделювання систем: навч. посіб. [Електронний ресурс] / І.В. Стеценко. – Черкаси : ЧДТУ, 2010. – 399 с.
7. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учебное пособие. / Ю. П. Сурмин. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.
8. Хусайнов Д. Я., Харченко І. І., Шатирко А. В. Введення в моделювання динамічних систем: Навч. посібник [Електронний ресурс]/ Д. Я. Хусайнов, І. І. Харченко, А. В. Шатирко. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2010. – Режим доступу: <http://www.cyb.univ.kiev.ua/library/books/khusainov-17.pdf>
9. Черняк Ю. ІІ. Системний аналіз в управлінні економікою / Ю. ІІ. Черняк. – М.: Економіка, 1975. – 191 с.
10. Юн Г. М., Марінцева К. В. Основи теорії систем і системний аналіз: конспект лекцій. / Г. М. Юн, К. В. Марінцева. – К.: НАУ, 2004. – 68 с.

REFERENCES

1. Bospalko V. P. Slahaemye pedahohycheskoy tekhnolohyy / V. P. Bospalko – M.: Pedagogika, 1989. – 191 s.
2. Dudnyk I. M. Vstup do zahal'noi teorii system [Elektronnyj resurs] / I. M. Dudnyk. Rezhym dostupu: <http://infp.pp.ua/wp-content/uploads/2010/09/wdzts919.pdf>
3. Kvyetnyy R. N, Bohach I. V., Boyko O. R., Sofyna O. Y., Shushura O. M. Computer modeling of systems and processes. Methods of calculation, Chapter 1: Study guide by general editorship of R. N. Kvyetnyy, Vinnytsya, VNTU, 2012, 193 s.
4. Morse N. V. Metodyka navchannia informatyky: Guide for students of ped. universities / N. V. Morse. – K.: Kurs, 2002. – 895 s.
5. Pyshkalo A. M. Metodicheskaja sistema obuchenija geometrii v nachal'noj shkole: avtorskij doklad po monografii «Metodika obuchenija elementam geometrii v nachal'nyh klassah», predstavlennoj na soiskanie... d-ra ped. nauk / A. M. Pyshkalo. – M.: Akademija ped. nauk SSSR, 1975. – 60 s.

6. Stetsenko I. V. Modeliuvannia system: navch. posib. [Elektronnyj resurs] / I. V. Stetsenko. – Cherkasy : ChDTU, 2010. – 399 s.

7. Surmin Yu. P. Teorija sistem i sistemnyj analiz: Uchebnoe posobie. / Ju. P. Surmin. – K.: MAUP, 2003. – 368 s.

8. Husainov D. Ja., Harchenko I. I., Shatirko A. V. Vvedennja v modeljuvannja dynamichnyh system: Navch. posibnyk [Elektronnyi resurs]/ D. Ja. Husainov, I. I. Harchenko, A. V. Shatirko. – K.: Kiivs'kij nacional'nij universitet imeni Tarasa Shevchenka, 2010. – Rezhym dostupu: <http://www.cyb.univ.kiev.ua/library/books/khusainov-17.pdf>

9. Chernjak Ju. II. Sistemnij analiz v upravlenii ekonomikoj / Ju. II. Chernjak. – M.: Ekonomika, 1975. – 191 s.

10. Jun G. M., Marinceva K. V. Osnovy teorii system i sistemnyj analiz: konspekt lekcij. / G. M. Jun, K. V. Marinceva. – K.: NAU, 2004. – 68 s.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ХАРАКТЕРНЫХ СВОЙСТВ МЕТОДИЧЕСКИХ СИСТЕМ ОБУЧЕНИЯ

И. М. БУЦЫК, кандидат педагогических наук, доцент Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

***Аннотация.** В статье рассматриваются вопросы определения характерных свойств методических систем обучения, определено их общее содержание, описаны общие характерные и специфические особенности методических систем обучения.*

***Ключевые слова:** система, методических систем обучения, компоненты, элементы, подсистема, структура*

DETERMINATION OF THE CHARACTERISTIC FEATURES OF METHODOICAL TEACHING SYSTEMS

I. BUTSYK, Ph. D. Pedagogics

***Summary.** This article deals with the determination of the characteristic features of methodical teaching systems, where their essence, relevance is described. There is determined their overall composition, based on analysis of current scientific studies, general characteristic and specific features of methodical teaching systems (composition and structure) and the specific characteristics (structure, condition, behavior, stability, development, adaptation, complementarity, balance system) are described.*

***Keywords:** system, methodical teaching system, components, elements, subsystem, structure*

УДК 37: 398

РЕЦЕПЦІЯ ФОЛЬКЛОРУ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

К. О. ВЛАСЕНКО, здобувач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України

© К. О. Власенко, 2015